

JELENSÉGEK A NEVELÉS ELMÉLETÉBEN ÉS GYAKORLATÁBAN.¹

Tekintetes Társaság!

Tiszteleti elnökünk kitüntető bizalma és a Magyar Paedagogiai Társaság nagylelkű elhatározása a legelőkelőbb nevelésügyi egyesület élére helyezett. Hálás köszönetet mondok a megtisztelésért, de érzem megválasztásom súlyát is. A gyakorlati pedagógusnak, az iskolatörténelem tanulmányozójának immár az oktatás bölcséleti kérdéseivel is kötelessége foglalkoznia: készséggel vállalkozom rá, mert pályám kezdetétől fogva sokat tanulmányoztam az elvontabb jellegű elméleti munkákat is.

Az ifjúság erkölcsi válságáról beszél mindenki. Vészes világot élünk, a háborús kor megteremtette a maga erkölcsi nyomorúságát. A nagy vérontások után a régi évszázadokban is gyötrelmes évek következtek, a fiatalság romlottsága miatt akkor is sokan panaszkodtak.

Pedig a mai serdülő nemzedék külön a világháború előtti évtizedek ifjúságánál. Emlékezzék csak vissza az idősebb korosztály, milyen életet élt a diákság még a vidéken is az iskolán kívül. Mórész Zsigmond nem egyszer túloz hirhedt nyolcadikos diákregényében, az azonban igaz, hogy egészbe véve megdöbentő hűséggel festi, hogyan csúszott ki az iskola nevelő hatása alól az akkori fiatalság.

Ma annyit foglalkoznak az iskolán belül a fiúkkal és a leányokkal, az ifjúsági körökben olyan lelkes munka folyik, hogy örömről telhetik benne. Minden okunk megvan az optimizmusra. A vallásos társulatok, cserkészalakulatok, sportkörök és egyéb egyesületek lefoglalják a diákok szabad idejét, a tanuláson kívül alig marad néhány óra az olvasásra. Természetesen jócskán akadnak most is olyan semmittevők, akik az elhalandozásnak módját tudják ejteni, de a többséget az iskolai nevelő tűzhelyek mégis csak magukhoz vonják s emberebb emberré teszik.

A középiskolákból általában erősen fegyelmezett ifjúság kerül ki. Az érettségizettek az általános tudás mellett tisztában vannak mindazzal, amit az erkölcsiek terén a maguk egyéni tisztessége, családjuk élete, vallásuk tanítása és nemzetük java megkívánhat tőlük. Hogy ezzel az egységes szellemű, jól fegyelmezett ifjúsággal hogyan végzi nevelői munkáját az egyetem és a többi főiskola, ennek vizsgálata nem tartozik feladatomban körébe. Ott talán még sokkal nagyobb a fontossága a leckeórákon kívül eső egyesületi életnek, a vallásos és nemzeti szellemű társaságok lélekképző iskolájának.

¹ Elnöki megnyitó a Magyar Paedagogiai Társaságnak 1938. szeptember 17-én tartott évadnyitó felolvasó ülésén.

A magyar felsőházban gróf Teleki Pál vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kijelentette, hogy az ifjúságban csak azt nem szereti látni, ha a gyermek ifjúnak, az ifjú pedig felnőttnek való dolgokkal foglalkozik. Ez a kijelentés örömet keltett mindenfelé. Mi is ezt mondtuk mindig s hozzátettük: hagyjanak már egyszer békét iskoláinknak a külső emberek, ne akarjon mindenki beköltözni tantermeinkbe, ne boldogítsák tanítványainkat különféle eszmékkel, tárgyakkal, előadásokkal. Legyen az iskola a tanulóké, a tanítóké, a tanároké. Jól festene az olyan gyalogezred, ahol minduntalan megjelenének a polgárok, hogy tanácsokat adjanak a tisztikarnak feladatai elvégzésére s a maguk elgondolása szerint vennék a kezükbe a katonai szakismeretek kibővítését. Az ifjúságot igenis nem szabad elzárni a jelen kérdéseitől, de a ma problémáinak megvilágításában az iskola nem szorul külső ajánlkozók segédszolgálatára. A magyar tanítóéságnak és tanárságnak megvan a kellő kritikája ahhoz, hogy maga is elvégezze a nevelés munkáját, csak engedjék békében dolgozni.

Nagyon örültünk a másik miniszteri alapelvnek is: nem az iskola külső kerete a fontos, hanem a benne folyó munka. Milyen a tudása, műveltsége, szíve, lelke, életszemlélete annak, aki tanít s mit tud a tanításából átvinni tanítványainak felfogásába. Nagyon természetes, hogy az iskola nem lehet egyes külön mód-szerű tanítók és tanárok menedékháza. Még a magániskola igazgatójának sincs meg az a joga, hogy azt tanítsa, amit jónak lát, olyan szellemben neveljen, amilyenben neki jól esik s olyan módszerrel közölje az ismereteket, amilyennel neki tetszik. Van-e olyan hadsereg, ahol minden ezredben más és más módon végeznék a kiképzést minden tiszt; van-e olyan egyház, ahol ahány pap van, mind a maga egyéni elgondolása szerint járna el a vallás dolgaiban? Igenis, az egyéniség nagyon erős tényező a tanításban, meg is kell becsülnünk az igazi nevelői egyéniséget, de ez az elv és gyakorlata nem jelentheti az önhitt szabadoosságot a nevelés terén. Ha egy tanár Ady Endre kritikátlan tisztelője még az erkölcsiekben is, óvakodjék ezt a rajongását átültetni a gondjaira bízott ifjúságba. Ha erkölcsi adyista, maradjon adyzmusával az iskola falain kívül vagy menjen szabad pályára s ott hirdesse — ha ugyan hirdetheti — elveit. Amelyik tanító vagy tanár nem érzi, mit szabad és mit nem szabad tanítania s nem tudja, milyen szellemben köteles nevelni az iskolában, az máris levizsgázott értelméből és erkölcséből.

Minisztériumunknak nagy előnye az az újabb törekvés, hogy a korszakunkban Európa-szerte elterpeszkedő bürokrácia a hivatali szobákban ne lépje túl az elviselhető méreteket. Mi a bürokrácia? A Magyar Nyelvvédő Könyv szerint: a hivatali szellem, hivatalos gépezet, hivatalnokuralom, hivatali hatalmaskodás. Mi a bürokrata? A fontoskodó, kicsinyeskedő, rideg hivatalnok. A közoktatásügyi miniszter úr rámutatott arra, hogy nemcsak nálunk, hanem az egész világon dúl a közigazgatási járvány: mindent agyonszabályozunk. „Az emberekből — mon-

dotfa — gépeket csinálunk, ezzel kiöljük a szellemi munka terén a *noblesse oblige* princípiumát, éppen úgy, ahogyan a tizenkilencedik század iparosodása kiölte a munkásból a remekmű iránti szeretetet, a közvetlen kapcsolatot azzal a tárggyal, amelyet csinált. Így öljük ki a szellemi munkával foglalkozóból is annak a munkának szeretetét, amelyet végez. Pedig a kettő egy. A kettő, hogy egy régi magyar-latin szólásmóddal éljek: *una eademque nobilitas*.⁶ Ha a főigazgatói hivatalokat ágyonterheljük statisztikákkal, ha az igazgatókat odaláncoljuk íróasztalukhoz, ha a tanároknak nem adunk szabad délutánokat, hogy tudományos munkákba mélyedjenek és tudományos értekezéseket írjanak, az iskola hivatalhellyé lesz, a hivatás óraadássá laposodik. A közoktatásügyi miniszter úr szerint a tanárság egyik főproblémája „a túlterheltség az adminisztrációval, statisztikával és egyéb mellékdolgokkal. Revízió alá vesszük — úgy mond — a tanárságnak ezeket a különböző munkáit és lehetővé kívánom tenni, hogy a tanárnak több ideje maradjon a nevelésre. Szeretnék minél kevesebb mechanizálást, minél kevesebb robotembert, mert a robotember robotembert nevel.” Tegyük hozzá, hogy az igazság rendje szerint komoly értelemben csak kétféle tanár lehet. Tanít és nevel mind a két csoport az órákon belül, másrészt azonban tisztos többletmunkát is végez az órákon kívül. Az egyik csoport állandóan törődik az ifjúsággal, irányműve a tanulók különleges munkáját, részt vesz a diákság életében; a másik csoport ugyanekkor a tudomány kutató munkása, buzgó íróember, alkotó szellem. Ha valamelyik tanár sem az egyik, sem a másik csoportba nem sorozható s még keveset is törődik önképzésével, keveset ad arra, hogy mindent tudjon, amit szakjából magyar nyelven közread a tudomány, ott kár minden jó szóért. A favágók derék emberek, de mégsem számíthatnak arra, hogy egy rangban emlegettessenek a fametszés művészeivel.

Az imént említettem, hogy a tanítónak és a tanárnak igazodnia kell a szabályzatok és utasítások tartalmához és szelleméhez s nem kell azt gondolnia, hogy ő hivatott az állami rendelkezések hibáinak kijavítására. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ahol segíthetünk bizonyos hiányokon, ott ne segítsünk. A közoktatásügyi miniszter úr szerint például: „Feltétlenül szükség van a magyar nyelv elmélyített tanítására. Mert láttam sok iskolát, ahol a magyart elsőrendűen tanították, de megfordult sok ember az egyetemen a kezem alatt, aki magyar helyesírást nem tudott.” A mi felfogásunk szerint az ilyen eset szerfölött fölháborító, mert ha már az irodalomtörténet legtöbb fejezetét vétképp feledi is az érettségizett értelmiség, annak nem szabad előfordulni, hogy ingadozzék a helyesírásban. Nekünk pedagógusoknak gondolkodni kell az ilyen elszomorító jelenségek orvoslásán. A sikeres gyógyító szerek ajánlása egyelőre nem tartozik a nyilvánosság elé, egyre azonban már most fel lehet hívni a figyelmet. A tanuló az egyetemen is csak diák marad s ha valamilyen nem gyakorolják régiebb készségét, elhanyagolja azt. Jega-

zeteit egyre felületesebben írja, rászokik az olvashatatlan betűvetésre, nem törődik az ékezőssel, szóval azt teszi az írásbeliségben, amit akar. Látjuk ezt az orvosképzésben, a receptek szörnyű kiállításában, az időnkint ezzel járó gyógyszerési tévedésekben. Ezek a diákok, amikor még kézben voltak, szépen vagy legalább is olvashatóan írtak, de amikor kiszabadultak a középiskola vasfegyelméből, a saját kényelmük szerint kezdtek firkálni. Amíg a főiskolák nem vetnek súlyt arra, hogy rendszeres terv alapján és igen komoly elhatározással megszabják a hallgatóság kötelességeit a tisztelettudó írás és a tökéletes helyesírás dolgában, mindaddig a hallgatóság nagy része úgy ír, amint az idősebbektől látja.

De nemcsak itt a baj, a helyesírás terén, hanem még inkább a fogalmazás dolgában. Mindig azt mondják, hogy a hírlapok rontják legjobban a magyar nyelvet, az újságírók tudnak legkevésbé magyarul; tapasztalataim alapján ellenvéleményt vagyok bátor megkockáztatni. A hírlapírók tetszetősen és magyaron írnak ahhoz a nemtörődömséghez viszonyítva, amelyet a tudósok egy része és a hivatalos nyelv „produkál”. Szándékosan alkalmazok idegen szót, hogy ezzel is kifejezzem fölháborodásomat ezen az elviselhetetlen állapoton. Amikor képtelen vagyok megérteni egy-egy tudományos mondatot, amíg hosszas tanulmányozás után át nem írom a szöveget egyszerű és könnyedén érthető magyar mondatba; amikor esetenként egyáltalában nem tudom megérteni egyes hivatalos rendeletek szövegveregődéseit; akkor csakugyan azt kell gondolnom, hogy súlyos hibák vannak iskoláink magyarnyelvi eredményeiben. Segítsünk tehát a helyzeten s vigyük bele munkánkba teljes elszántsággal a világos stílus és a helyes magyarság tervszerű tanítását. Állandó tanítását minden osztályban és minden tanár részéről.

A magyar, sajnos, örökösen a külföldre függeszti szemét, onnan várja az újításokat. Állíthatom, hogy nemzetünk fiaiban több a leleményesség, több az önállóság, több az alkotó elme, mint a legtöbb idegen nemzetben, csak módot kell adni tehetségeinek kifejtésére. Ne várjunk mindent a külföldtől, legyen bennünk több magyar öntudat.

Kijegyeztem a magyar közoktatásügy legfőbb irányítójának június 11-i képviselőházi beszédéből a neveléstudományt különösen érintő részeket, s van egy pont, amelyről külön kell szólnom. „Ami a középiskolákat illeti — olvassuk a beszédben — a tanterv állandósítása volt a főcélom. Teljesen tökéletes tanterv nincs, de fontos az, hogy azt, ami van, jól hajtsák végre és jól értelmezzék. Az a fontos, hogyan, és nem az, hogy mit tanítunk. A lényeg az, hogy az ember valamilyen materián megtanul dolgozni, tanulni, s akkor más materián is tud majd tanulni és dolgozni.” Ez az alapigazság sokkal nagyobb fontosságú, mint első pillanatra gondolnók. A szakadatlan tantervi kísérletezés végre nyugvóponthoz jutott. Csaknem húsz esztendeig állandóan lázasak voltak középiskoláink; levegő után kapkodtak és ver-

gödtek; megtörtént, hogy egyidejűleg három-négy tanterv szerint tanítottak egyes iskolákban; a tantárgyfelosztást csak bonyodalmas táblázatok alapján lehetett eligazítani; különbözőzeti vizsgák esetén bizonytalan tapogatózással is huzamos időbe került, míg végre valahogyan kiderült, hogy a tanuló miből köteles és miből nem köteles felelni, szóval — hogy finoman és szelíden fejezzük ki magunkat — nem tudtuk, hogyan is állunk a tantárgyak országos kavarodásában. Ha annak idején mindössze azt határozták volna el, hogy a görög-pótló magyar és rajz helyébe második élő nyelv kerül, az iskolákat meg lehetett volna óvni két évtizedes mérhetetlen fölfordulástól. Ma ugyanis ide szűrődött le a helyzet. Az új tanterv — némi óraszámkülönbséget és tananyagcserét nem számítva — a régi gimnáziumi tanterv megismétlése. A magunk részéről is teljes hittel mondjuk: nem a tananyag részletező tanítása a fontos, hanem az, milyen szelímben tanítunk és hogyan tudunk eszes embereket nevelni a legfontosabb anyagrészek módszeres feldolgozásával.

Lehet, hogy egyedül állok véleményemmel, de a mai tanítási anyagot legalább felerészben fölöslegesnek tartom. Mintha csupa szakembereket akarna nevelni az iskola: kódexismerőket, Lessing-búvárokat, felsőbb matematikusokat. Mintha a fejlődő gyermeklelket a legválogatottabb egyetemi hallgatók szaktanulmányainak szemináriumi mélységeibe akarnók bevezetni. Mintha néhány száz esztendő múlva nem esnének ki a történelemnek és fizikának mellőzhetően fontosnak tartott fejezetei az iskolakönyvekből. Mindenki a maga szaktudományát hajszolja, senki sem akar lemondani egyetemi éveinek tudásfölöslegéről.

Nagyon jó, hogy van olyan hely, ahol az oktatásügy kérdéseit minden személyi él nélkül meg lehet vitatni. Neveléstudományi és iskolaügyi egyesületeink közül a Magyar Paedagogiai Társaság kivételes helyzetű: nem egyes vallásfelekezetek vagy tanügyi hivatáságak neveléstudományi értelmiségének köre, hanem a hazai pedagógusok összeségének képviselője, mégpedig nem szabad társulás formájában, hanem akadémiai jelleggel, gondos egyéni kiválasztás útján. Szeretjük azt hinni, hogy Társaságunk rendes tagjai közé előbb vagy utóbb bekerül minden olyan pedagógus, akiben az élethivatás kitűnő teljesítésén kívül egyéb jelességek is vannak: a tapasztalatok ítélőereje, a tudományos készség mélysége és az átlagon messze felülemelkedő irodalmi munkásság. Az utóbbi igen fontos a tanári pályán. Pap, katona, bíró, tisztviselő irodalmi működés nélkül is fényes pályát futhat meg; a tanárban, különösen az egyetemi tanárban, a közvélemény megkívánja a könyvek, tanulmányok, cikkek, bírálatok írását. Mi idegenkedünk az olyan pályasikerektől, amelyeket rejtélyes erők taszítanak előre, anélkül, hogy látnók, mit alkotott a szerencsés beérkezett. A hivatalokban az arra érdemes tisztviselő szürkén és névtelenül is befuthat a legelőkelőbb állásokba, a mi világunk azonban nem látja szívesen, ha valaki ismeretlen névvel nyersen elébe vág számos érdemes társának.

Aki tanárokat helyesen kormányoz, az bizonyára tisztában van ezzel a hagyományos állásponttal, érzi egy erős szellemi színvonalú értelmiségi réteg erkölcsi levegőjét, meghajlik ez előtt az igen nemes — mert külön munkát és különleges érdemeket követelő — kari szellem előtt.

A közoktatásügyi miniszter úr két velős mondásával zárom be előadásomat:

1. Mi nem vagyunk sem munkások, sem hivatalnokok. Mi a nevelés, a pedagógia katonái vagyunk.

2. A pedagógust a sors a nemzet ifjúságának, tehát a nemzet legnagyobb kincsének öréül állította. A tanítónak és tanárnak minden cselekedetét tízszeresen jobban kell mérlegelnie, mint másnak, mert ő nemcsak maga cselekszik, hanem utána cselekszik azoknak az egész serege, akiknek gondozása-rá, van bízva.

Tisztelt hallgatóim! A rendelkezésemre bocsátott idő alatt nem adhattam többet a most elmondottaknál. Tisztelettel és szeretettel gondolok három elnök-elődömrre — Heinrich Gusztávra, Fináczy Ernőre, Kornis Gyulára —, hozzájuk szeretném kapcsolni a Magyar Paedagogiai Társaság munkásságát. Elnöki működésük fényes pályájuknak csupán egyik része volt, de önmagában ez is töretlen egész, hatalmas lendítő erő, példaadó teljesítmény.

Minden új embernek tiszta szándékot kell hoznia magával. Nem elég átvenni a nagynevű elődök örökségét, meg is kell tartani a hagyatékot. Ha munkásságomat elődeim működéséhez fűzöm, akkor bizonyára jó utakon járok. Vágyam az, hogy némiképp meg tudjam közelíteni azt a színvonalat, amelyet kiváltságos érdemű elnök-elődöm, Kornis Gyula megteremtett. Ha nem tudnám, hogy az ő irányításával a Magyar Paedagogiai Társaság legjobbjai itt állnak mellettem, csüggedni volnék; így bizakodva vállalom a munkát s arra kérem tisztelt tagtársaimat: támogassanak elnökségemben.

PINTÉR JENŐ.

A MÓDSZER SZEREPE ÉS ÉRTÉKE A NEVELÉSBEN.

1. *Bevezetés.* 2. *Történeti fejlődés.* 3. *Fogalmi taglalás:* a) a nevelés és az oktatás módszere, b) a módszeres gondolkodás útja, c) módszer és cél, d) a módszer és a tárgykör sajátossága, e) a módszer és a növendék, f) a módszer és a nevelő, g) a módszer és a tanítás körülményei, h) a tényezők mérlege, i) szintetikus és analitikus módszer. 4. *Következtetések, befejezés.*

1. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy a nevelésben a módszer a legelterjedtebb fogalom. A nevelés gyakorlatában kétségtelenül középponti helyet foglal el, hisz az iskola munkáit legjobban mindig módszeres kérdések érdekelték. Mivel pedig a nevelésben való elmélkedés számára az anyagot minden-